

Väljaandja:
Akti liik:
Teksti liik:
Jõustumise kp:
Avaldamismärge:

Kultuuriminister
käskkiri
algtekst
21.11.2016
RT III, 24.11.2016, 5

Kolga-Jaani (Lalsi) Püha Nikolause kiriku (1871–1873) ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsiooni, ikoonide ja aujärjetaguse maali koos raamistusega kultuurimälestiseks tunnistamine

Vastu võetud 21.11.2016 nr 220

Käskkiri antakse muinsuskaitseaduse § 12 lõike 2 alusel, arvestades Muinsuskaitseameti eksperdihinnangut:

1. Tunnistan kultuurimälestiseks mälestise liigiga kunstimälestis Kolga-Jaani(Lalsi) Püha Nikolause kiriku (1871–1873) ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsiooni, ikoonid ja aujärjetaguse maali koos raamistusega.

2. Mälestise koosseisu kuuluvad ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsioon, ikoonid ja aujärjetagune maal koos raamistusega, mis on loetletud ning kirjeldatud käskkirja lisas 1.

Käskkirja punktis 1 nimetatud mälestise andmed kantakse kultuurimälestiste riiklikusse registrisse.

Käskkirja aluseks oleva Muinsuskaitseameti eksperdihinnanguga saab tutvuda Muinsuskaitse-ametis.

Muinsuskaitseametteavitab otsusest mälestise omanikku või valdajat ja viib toimingud läbi vastavalt Vabariigi Valitsuse 10. septembri 2002. a määruse nr 286 „Kultuurimälestiseks tunnistamise ja kultuurimälestiseks olemise lõpetamise ning kultuurimälestiseandmete muutmise kord” § 4 lõikele 2.

Käskkirja on võimalik vaidlustada 30 päeva jooksul alates käskkirja avalikult teatavast tegemisest Riigi Teatajas, esitades kaebuse halduskohtusse halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras.

I. KULTUURIMÄLESTISEKS TUNNISTAMISE ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

Kolga-Jaani(Lalsi) Püha Nikolause kiriku (1871–1873) ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsiooni, ikoonide ja aujärjetagune maali kaitse alla võtmise menetluse algatas Muinsuskaitseamet omal initsiatiivil.

Ikonostaas asub Kolga-Jaani õigeusu kirikus, mis on tunnistatud ehitismälestiseks kultuuriministri 15.12.1997. a määrusega nr 79 (kultuurimälestiste riiklikuregistri nr 14541; teise nimega Lalsi Püha Nikolause kirik). Kultuurimälestiseks olemisele vaatamata on kirikuhoone ning ühes seetõttu kakiriku sisustus hävimisohus.

Muinsuskaitseaduse § 11 lõike 1 alusel võeti ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsioon, ikoonid ja aujärjetagune maal Muinsuskaitseameti peadirektori 23. septembri 2015. a käskkirjaga nr 1.1-5/35-A ajutise kaitse alla, et teha kindlaks asjamälestiseks tunnistamise vajadus. Ajutise kaitse alla võtmine oli vajalik, kuna asja omanik Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik väljendas huvi paigutada kultuuriväärtuslik sisustus enda teise kirikuhoonesse ümber.

Ajutise kaitsekehtimise ajal koostas Muinsuskaitseamet ikonostaasi kultuuriväärtuse hindamiseks eksperdihinnangu. Eksperdihinnangus leidis Muinsuskaitseamet, et asjal on mälestise tunnused ning tegi kultuuriministrile ettepaneku Kolga-Jaani(Lalsi) Püha Nikolause kiriku (1871–1873) ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsioon, ikoonid ja aujärjetagune maal koos raamistusega kultuurimälestiseks tunnistada.

Vastavusmälestise tunnustele

Muinsuskaitseameti 2015. a eksperdihinnangu järgi on Kolga-Jaani (Lalsi) Püha Nikolause kiriku (1871–1873) ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsioonil, ikoonidel ja aujärjetagusel maalil koos raamistusega järgmised mälestise tunnused: olulisusajastu, stiili ja piirkonna ning interjööri kujunduse kui komplekti tervikutootüüpilise näitena, lisaks eseme tüübi silmapaistva näitena.

Kolga-Jaani (Lalsi) Püha Nikolause kirik on ehitatud 1870. aastate keskel, tuginedes arhitekt G. Scheli Eestis laialt levinud tüüpprojektile. Ikonostaas ning aujärjetagune maal koos raamistusega kuuluvad Kolga-Jaani (Lalsi)

kiriku algse sisustuse juurde. Kuigi tüübina oli nii hoone kui ka ikonostaasi ja aujärjetaguse maali lahendus Eestis laialt levinud, ei ole sellest perioodist säilinud teisi sedavõrd terviklikult säilinud lahendusi.

Kõnealusmaterjali väärtus peitub tervikuna säilinud kogumis, mis hoolimata oma kunagisest tüüpilisusest on praeguseks muutunud harulduseks.

Ikonostaasikoosseisu kuulub 19 ikooni, ehisdekooriga konstruktsioon kuningliku värvaganing aujärjetaguse maali raamistus.

Menetlusosalisteseisukohad

Objektimälestiseks tunnistamise menetluse käigus on läbi viidud toimingud vastavalt Vabariigi Valitsuse 10. septembri 2002. a määrusele nr 286 „Kultuurimälestiseks tunnistamise ja kultuuri-mälestiseks olemise lõpetamise ning kultuurimälestisteadmete muutmise kord”.

Hoone ja ikonostaasi omanik on Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik. Kavandatava mälestise omanikku on mälestiseks tunnistamise menetlusest teavitatud ja antud võimalust tutvuda eksperdihinnanguga ning küsitud asja kohta arvamust. 22.09.2015. a Muinsuskaitseametis toimunud kohtumisel Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikuga arutati kiriku sisustuse kaitsmise võimalusi ning omaniku esindaja oli asja ajutisekaitse alla võtmisega nõus. 18.01.2016. a saatis Muinsuskaitseamet välja kirjakoos eksperdihinnanguga, milles paluti kultuurimälestiseks tunnistamise kohta arvamust avaldada. Määratud tähtaaja jooksul Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik arvamust ei avaldanud. Kuu aega pärast arvamuse avaldamise tähtaega saatis Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik seisukoha, et nad ei toeta asja mälestiseks tunnistamist, põhjendades seda ikonostaasi ja kirikuhoone halva tehnilise seisukorra ning madala teoloogilise väärtusega, samuti puudulike vahenditega kunstimälestise jaoks nõutud tingimuste tagamiseks. Muinsuskaitseamet selgitas omanikule täiendavalt objekti kõrget kultuuriväärtust tüüpilise õigeuskirikuruumi elementide komplekti näitena, mis väärib säilitamist (30.03.2016. akiri). Kirjas avaldati lootust, et omanik mõistab talle kuuluva varaväärtuslikkust nii Eesti Apostliku-Õigeusu Kiriku ajaloo kui ka kogu Eestikultuuripärandi seisukohalt. Ühtlasi rõhutati, et kiriku ikonostaasiehisdekooriga konstruktsiooni, ikoonide ja aujärjetaguse maalikultuurimälestiseks tunnistamisega luuakse paremad eeldused selle säilimiseks. Muinsuskaitseameti kirjale omanik eivastanud.

Kohalikule omavalitsusele on antud võimalus tutvuda eksperdihinnanguga ja avaldada selle ning mälestiseks tunnistamise kohta arvamust. Omavalitsus ei esitanud arvamust ei asja ajutisekaitse alla võtmise ega mälestiseks tunnistamise kohta.

II. KAITSE ALLAVÕTMINE

Kultuuriväärtus on määratlemata õigusmõiste, mis tuleb igal üksikjuhtumil määratleda. Muinsuskaitseaduse § 2 kohaselt on kultuuriväärtus mälestis, mis on kaitseall olev kinnis- või vallasasi või selle osa või asjade kogum või terviklikehitiste rühm, millel on ajalooline, arheoloogiline, etnograafiline, linnaehituslik, arhitektuuriline, kunstiline, teaduslik, usundilooline või muukultuuriväärtus ning see on tunnistatud mälestiseks muinsuskaitseaduses sätestatud korras.

Avalik huvi hõlmab nii vaimseid kui ka materiaalseid aspekte. Avaliku huvi sihiks on teatud avalik, s.o üldine ehk ühiskondlik hüve, mille alla kuulub ka Eesti kultuurisäilimine läbi aegade.

Kolga-Jaani (Lalsi) Püha Nikolause kiriku ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsiooni, ikoonide ja aujärjetaguse maali kaitse alla võtmise menetluse algatas pärast põhjalikku arutelu ja võimaluste kaalumist Muinsuskaitseamet. Tegemine on tänases kontekstis haruldase näitega 19. sajandi õigeusu kiriku ruumi tüüplahendusest.

19. sajandi teiselpooltel kerkis Eesti linnadesse ja maapiirkondadesse palju õigeusu kirikuid, millest suur osa on tänaseks halvasti tehnilises seisukorras või hävinud. Kirikutes toimunud kunstivarade vargused on väga valusalt tabanud õigeusupärandit, mis on erinevatel põhjustel, sh kollektioneerimisväärtusest tingitud rahvusvahelise turu olemasolust, loonud olukorra, kus analoogse lahendusega ikonostaaside puhul ei saa enam rääkida terviklikult säilinud pildiprogrammist ja ehisdetailidest. Kõnealune ikonostaas on eriline, kuna säilinud on ikonostaasitervik koos kõikide ikoonidega ning ka kuningaväravad.

19. sajandi keskperajatud õigeusu kiriku hooned ja nende sisustus on olulised maamärgid, mis võivad kohaliku elanikkonna religioosset enesemääratlemist, aga ka ajaloolistest poliitilistest oludest, mis avaldasid mõju baltisakslaste rolli vähenemisele Eesti ala valitsemisel ja kulmineerusid omariikluse saavutamiseks.

Omanik on väljatoonud, et kirikuhoone ja ikonostaasi tehniline seisukord on halb. Muinsuskaitseameti eksperdihinnangu kohaselt on hoone tehniline seisukord aastatepikkuse hooldamatuse tõttu küll avariiline, kuid ikonostaas on ümbritseva tingimusi silmas pidades siiski heas seisukorras ning säilitanud lisaks kõrgele ajaloolisele väärtusele ka kunstilise väärtuse.

Omaniku hinnangul on ikonostaasi teoloogiline väärtus madal. Muinsuskaitseadusest tulenevalt ei hinnata mälestiseks tunnistamisel asja teoloogilist väärtust. Muinsuskaitseamet on eksperdihinnangus hinnanud asja kultuuriväärtust ajaloolisest, kunstilisest ja usundiloolisest aspektist lähtuvalt. Ikonostaasi usundilooline väärtus on kõrge, kuna tegemine on olulise märgiga, mis viitab Eesti alal toimunud religioossete pluraliseerumisele 19. sajandi teisel poolel. Muinsuskaitseamet on hinnanud ikonostaasi oluliseks ja kõrge kultuuriväärtusega

objektiks, millelaadset ja sama terviklikult säilinut kultuurimälestisena kaitse all ei ole. Tegu on valmimisajale iseloomuliku õigeusu kirikuruumi elementidekomplekti näitega, mis väärrib säilitamist.

Omanik on väljatoonud, et neil vahendid kunstimälestise säilitamiseks puuduvad. Kultuurimälestiseks tunnistamine annab võimaluse omanikku konserveerimis- ja restaureerimistöödeks ette nähtud riigieelarveliste vahenditega toetada. Samuti on kultuurimälestiseks tunnistamise järel võimalik rakendada kultuuriväärtusesäilimiseks muinsuskaitseaduse § 20 alusel vallasmälestise hoiulepaigutamist.

Mälestiseks tunnistamisel on kaalutud kaitse ulatust ja kaitsereežiimi otstarbekust. Kolga-Jaani (Lalsi) Püha Nikolause kiriku hoone on tunnistatud ehitismälestiseks. Ikonostaasi ehisdekooriga konstruktsioon, ikoonid ja aujärjetagune maal koos raamistusega on säilinud autentselt, mis muudab nende väärtuse kujundusliku tervikuna eriti kõrgeks. Tegu on iseseisvalt, st kahoonest eraldi vaadelduna suure kultuuriväärtusega asjaga. Kolga-Jaani õigeuskirik on tunnistatud ehitismälestiseks, kuid selle kaitse ei laiene hoonesasuvatele vallasaajadele. Seetõttu on otstarbekas rakendada asja pikaajalisesäilimise eesmärgil riiklikku kaitset. Mälestiseks tunnistamisega on võimalik luua eeldused Kolga-Jaani (Lalsi) Püha Nikolause kiriku ikonostaasiehisdekooriga konstruktsiooni, ikoonide ja aujärjetaguse maali koosraamistusega pikaajaliseks säilimiseks ja restaureerimiseks, mis säilitab ajaloolist substantsi.

Indrek Saar
Kultuuriminister

[Lisa 1](#) Mälestise koosseisu kuuluvate osade loend